

УДК 340.123(092)

О. М. Головка,

В. А. Греченко

С. В. ПАХМАН ЯК ТЕОРЕТИК ТА ІСТОРИК ПРАВА

Розглянуто основні етапи наукової діяльності С. В. Пахмана, досліджено його внесок в розробку різних аспектів теорії та історії права, зокрема в теорію юридичного позитивізму, «теорію родового побуту», характеристику інститутів цивільного права, концепцію «послухів» та доказів і доказування за Руською Правдою.

Ключові слова: догма права, цивільне право, свідки, свідчення, Руська Правда.

Семен Вікентійович Пахман (1825–1910) – видатний юрист другої половини XIX – початку XX ст. – народився в Одесі, жив та працював в Одесі, Харкові, Москві, Казані, Петербурзі. Він зробив значний внесок в розробку як теорії, так і історії права.

Теоретичні та історичні погляди С. В. Пахмана досліджували А. Х. Гольмстейн, М. А. Гредескул, Г. Ф. Шершеневич, С. О. Пяткіна, В. Д. Зорькін, Т. Ю. Амплєєва, Б. Р. Стецюк, Є. М. Дербін та інші, але в їх публікаціях мова йшла лише про окремі аспекти праць С. В. Пахмана. Виходячи з цього, за мету дослідження автори ставлять розкриття основних теоретичних поглядів С. В. Пахмана, а також його внеску в розробку питань історії держави та права Київської Русі.

С. В. Пахман вчився спочатку в гімназії при Рішельєвському ліцеї, потім на юридичному відділенні ліцею (1840–1843) в Одесі і в Московському університеті (1843–1845), після закінчення якого був викладачем законодавства і латинської мови в Тульській гімназії (1846–1848), потім – ад'юнктом по кафедрі енциклопедії і історії правознавства в Рішельєвському ліцеї. У 1851 р., після здачі в Московському університеті іспиту на ступінь магістра цивільного права, він захистив магістерську дисертацію «О судебных доказательствах по древнему русскому праву, преимущественно гражданскому, в историческом их развитии», а в 1852 р. отримав кафедру законів державного благоустрою (поліцейського права) в Казанському університеті і ступінь доктора юридичних наук. У 1859 р. перейшов у Харківський університет, спочатку був призначений ординарним професором по кафедрі поліцейського права, а потім в 1862 р. перейшов на кафедру цивільного права, продовжуючи, проте, викладання права поліцейського [1, с. 197]. У 1866 р. запрошений на кафедру цивільного права і судочинства в Петербурзький

університет, яку і обіймав до 1876 р. До цього в 1873 р. був обраний деканом юридичного факультету. У 1879 р. за твір «Обычное гражданское право в России» (2 томи: 1877 і 1879 рр.) удостоєний повної премії імені графа Сперанського. Ці гроші (6000 руб.) С. В. Пахман пожертвував Петербурзькому університету для встановлення стипендії його імені для студентів, що виявили особливі успіхи з цивільного права. С. В. Пахман був одним із засновників Петербурзького юридичного товариства. У 1882 р. призначений сенатором. П'ять університетів надали С. В. Пахману дипломи на звання почесного члена: Санкт-Петербурзький, Казанський, Харківський, Св. Володимира в Києві і Новоросійський [1, с. 198]. С. В. Пахман похований на Нікольському кладовищі Олександроневської лаври [2].

Якщо характеризувати суть теоретичних поглядів С. В. Пахмана, – то слід відзначити, що він був яскравим представником юридичного позитивізму. Його зусиллями, а також зусиллями таких учених, як Є. В. Васьковський, Д. Д. Грімм, М. І. Паалієнко, Г. Ф. Шершеневич та ін., юридичний позитивізм в Росії став пануючим напрямом у загальній теорії права і в галузевих юридичних дисциплінах, в першу чергу, в цивілістиці [3, с. 3].

У своїх роботах С. В. Пахман виступає як послідовний і переконаний представник формально логічної догматичної юриспруденції. Одна з основних рис юридичного позитивізму полягає в тому, що наука права фактично зводиться до юридичного догматизму. Соціологічний, етичний та інші підходи до права в принципі не заперечувалися цим напрямом, але вони при цьому або виводилися взагалі за рамки юридичної науки, або вважалися дисциплінами вторинного і прикладного характеру. У вітчизняній науці цю точку зору одним з перших обґрунтував саме С. В. Пахман [4, с. 40]. Спробу розробити «синтетичну» теорію права і вийти за рамки формально-догматичного узагальнення, зв'язати право з його соціальним змістом і на основі цього дати поняття права як соціального явища в контексті інших явищ С. В. Пахман вважав посяганням на чистоту юриспруденції як науки «догматико-систематичної», прагненням позбавити юриспруденцію «значення науки і права на самостійне існування» [5, с. 13, 19] (тут і далі переклад наш – О. Г., В. Г.). С. В. Пахман виходив з протиставлення двох за їх змістом і завданнями теорій права (наук про право): по-перше, так званої «побутової», або «історико-філософської»; по-друге, «юридичної теорії», «юридичної науки у власному сенсі», «юриспруденції як самостійної науки» [5, с. 20, 24, 25, 43, 50–51, 66–67]. С. В. Пахман не заперечує, що право тісно пов'язане з інтересами і потребами, які воно захищає і охороняє; що право виступає як один із засобів для досягнення тих або інших життєвих цілей. Але ці життєві стосунки, інтереси, цілі і т. п. – усе це, на його

думку, є лише «зовнішньою» стороною права, фактичним життєвим ґрунтом, на якому воно існує. Вивчення цих «зовнішніх» аспектів і складає завдання «побутової» теорії права, стверджував С. В. Пахман [5, с. 21, 25, 43.]

Отже, С. В. Пахман відстоює два взаємопов'язані і характерні для юридичного позитивізму положення: формалістичне поняття права і обмеження юриспруденції формально-догматичними завданнями дослідження [4, с. 41].

Цивільне право уявляється йому абсолютно цілісною і замкнутою областю норм, з якої, без шкоди для основних принципів, не можна викинути жодної частини: цю точку зору С. В. Пахман відстоював у дискусії проти К. Д. Кавеліна, захищаючи загальноприйнятую систему інститутів особисто-сімейного, речового, зобов'язального і спадкового права.

З питання про співвідношення цивільного і торгового права Пахман приходить до висновку про необхідність злиття цих двох областей приватного права. «До складу цивільного уложення повинне входити не тільки майнове, але і особисте право, і притому не лише сімейне, але загальне право осіб...», – писав він [6, с. 207].

Загальні теоретичні переконання Пахмана були піддані серйозній науковій критиці в роботі С. А. Муромцева «Что такое догма права?» Заперечуючи Пахману, Муромцев спробував роз'яснити відмінність, що існує між науковими законами і правовими принципами [7].

Жваву полеміку викликала і книга С. В. Пахмана «История кодификации гражданского права» в 2-х томах, перший з яких був присвячений, в основному, кодифікації в державах Заходу і Росії до 1826 р., а другий – російській кодифікації з 1826 р. та місцевим законам, у тому числі в губерніях Чернігівській та Полтавській [8]. Ця робота викликала спочатку дуже схвальну реакцію в пресі. В рецензіях відзначалося, що цей твір не має нічого подібного навіть у західній літературі, що його чекає величезне значення в теоретичній і практичній області [9]. Але були й інші думки. Сувору критику зустрів твір Пахмана з боку професора В. І. Сергеевича [10]. Відкинувши всяку наукову цінність у викладі Пахманом змісту Зводу, Сергеевич вказує, що ті порівняно небагато сторінок, які присвячені опису складу різних законодавчих комісій і зовнішнього ходу їх робіт, могли б мати наукове значення, якби належали перу Пахмана «але, на жаль, вони написані не автором», «особисто авторів належать тільки помилки, що свідчать про крайню недбалість, з якою ці виписки робилися» [11, с. 463].

У 1877–1879 рр. С. В. Пахман публікує великий двотомний твір «Обычное гражданское право в России». Звертає на себе увагу систематизація матеріалу, зроблена Пахманом, яка полягає в розподілі його за відділами, прийнятими для викладу цивільного права.

Тобто за речовим і зобов'язальним правом йде сімейне і спадкове – бракує тільки загальної частини. В межах кожного з указаних відділів автор продовжує триматися встановлених рубрик. Так, наприклад, шлюбне право викладається з наступних питань: загальний характер шлюбного союзу, умови вступу в шлюб, вік, спорідненість, згода тих, хто вступає в шлюб, і батьків, форма укладення шлюбу, передшлюбні умови, особисті і майнові стосунки подружжя, припинення шлюбного союзу. Проте фахівці відзначали й недоліки видання. Пахман зробив спробу укласти усе звичаєве російське право в рамки системи, виробленої на ґрунті римського права. Можливість систематичного викладу російського звичаєвого права тим більше сумнівна, що не існує загальних звичаїв, а є тільки місцеві, на що вказував рецензент книги Г. Ф. Шершеневич [9].

Аналізуючи історичні погляди С. В. Пахмана, слід відзначити, що в своїй магістерській дисертації «О судебных доказательствах по древнему русскому праву, преимущественно гражданскому, в историческом их развитии» він не виходив за рамки родової теорії [12, с. 57–58] в інтерпретації К. Д. Кавеліна. «Теорія родового побуту» була обґрунтована Й. Ф. Г. Еверсом в його монографічному дослідженні «Древнейшее право русов в его историческом развитии» (1826).

Коротко «теорію родового побуту» Еверс виклав так: людське суспільство «розвивається з сім'ї на чолі з хазяїном будинку до роду із старійшиною, до племені з вождем і, нарешті, до народності з правителем» [13, с. 6]. «Нова держава в первинному своєму стані, – писав Еверс, – є не що інше, як з'єднання багатьох великих родів, а новий володар не що інше, як верховний патріарх. Влаштування і управління держави є правління великим сімейством – єдиний зразок, який мали на увазі люди, що вступали в нове велике суспільство» [14].

К. Д. Кавелін конкретизував цю теорію, підкресливши, що на початковому етапі розвитку слов'ян спостерігається панування родового побуту «під управлінням старшого народженням і літами». З розмноженням споріднених ліній, коли старшинство «неможливо було визначити, – стали обирати старійшин». Вони виконували, головним чином, судові і військові функції, а загальне управління перейшло в руки вічових зборів. Проте взаємні розбрати, такі властиві кровно-спорідненим стосункам, не дозволяли «розвинути громадський дух і громадянські добродетності». Тому «за закликом союзних племен з'являється на Русь войовнича дружина, під проводом вождів, яких наші предки по-своєму називають князями». Вони утворюють «сильну, велику державу; але устрій її носить на собі неслов'янський відбиток; здається, воно було феодальне» [15, с. 24–28].

Таким чином, погляд К. Д. Кавеліна на становище і розвиток інституту князівської влади в Давній Русі виявляється майже цілком

подібним до концепції С. М. Соловйова. Виняток становить лише схема переходу від родових стосунків до державних. К. Д. Кавелін вводив у неї самостійний проміжний етап, коли на зміну родовому побуту з його спільним володінням приходить побут сімейний за панування приватного володіння – вотчини [16, с. 401–407; 17, с. 406–407].

У вищезгаданому дослідженні Пахмана виявляється ґрунтовне знайомство автора з джерелами, позитивність і логічність узагальнень і висловлюються наступні положення. Утворення і розвиток давньої руської системи судових доказів, так само як і системи судочинства, обумовлювалися переважно тубільними засадами, що визначали життя наших предків [18, с. 12]. Відкидаючи вплив германського елемента на руське право, автор допускає значну і довготривалу дію візантійського елемента [18, с. 29, 34]. Прадавня система судових доказів виявляє панування забобону і грубої омани, оскільки звичаєм і законом були освячені деякі засоби відкриття істини (суди Божі, ордалії), які мають бути розглянуті, з одного боку, як судові докази, а з іншого – як особливі форми суду, протилежні до форм звичайного людського суду [18, с. 12]. Найважливішим і основним у цілій системі судових доказів був доказ за допомогою свідків [18, с. 136]; нижче цього способу доказу стояли форми суду, що носили загальну назву судів Божих. Присяга як засіб доказування примикає до ордалій. Інші докази, як власне зізнання, жереб, судовий поєдинок, поголовний обшук, розвиваються пізніше, в період від початку XV до половини XVII століття [9].

Відносно послухів Руської Правди С. В. Пахман відзначав, що свідки в давньоруському праві ділилися залежно від знання того, про що даються показання свідків, на дві групи – видоки і послухи: «під першим розумівся той, хто був самовидцем відомої справи (testis de visu), а під другим – той, хто знав про справу тільки «по слуху» (testis de auditu), звідки і сама назва «послух» [18, с. 48–49]. При цьому, на думку Пахмана, відмінність двох категорій свідків не була істотною – від свідка вимагалось тільки, щоб він знав, про що свідчить, і щоб його свідчення підтверджували свідчення особи, що представила його на суд [18, с. 49].

Сформульована і обґрунтована Пахманом та його послідовниками концепція еволюції послухів стала основною для подальших поколінь істориків права [19, с. 37].

Проте найімовірніше, що термін «послух» був свого роду новацією в праві, суть якої полягала в тому, що якщо раніше свідчити на суді міг тільки очевидець того, що сталося («видок»), то тепер достить було мати відомості про вчинений злочин. Таким чином з'явилась нова категорія свідків – послухи [20].

С. В. Пахман відзначав наступні вимоги до послухів: за моральними якостями – допускалися «добрі люди», «правдиві, богобоязливі

і такі, що говорять заради страху Божого і правди», не помічені в пияцтві, крадіжстві, обмані або привласненні чужого майна; стосовно учасників процесу – не могли бути «люди, що знаходяться з одним з позовників у ворожнечі або тяжбі», близькі родичі, подружжя, холопи проти своїх власників. При цьому він вказував, що причини, «по коим нельзя предполагать в свидетеле желание сказать правду, делали известные лица безусловно неспособными к свидетельским показаниям; сюда особенно относятся нравственные качества; другие же причины принимались в соображение только по просьбе тяжущегося, против которого приводился кто либо в свидетели; это – известные отношения свидетелей к тяжущимся сторонам: родственные, дружественные, неприязненные и т. п.» [18, с. 54–55].

Аналіз наявних в нашому розпорядженні джерел дозволяє зробити висновок, що система доказів судочинства Київської держави несе на собі відбиток глибокої старовини. Вона, також як і юридичний процес в цілому, визначалася правовими звичаями і стародавніми традиціями, що панували в суспільстві. Проте прадавня система доказів не була якоюсь застиглою формою. Вона змінювалася і розвивалася разом з суспільством. Руська Правда, порівняно з договорами Русі з Візантією, відбила істотні зміни в становищі позивача і відповідача, котрі з'явилися в процесі переходу до судської общини [21, с. 157].

Тепер необхідною умовою справедливості позову стає не лише свідчення позивача (цього було достатньо раніше для подання позову), але і власне зізнання відповідача. Відсутність зізнання диктувало потребу в отриманні таких фактів, які могли допомогти у встановленні істини і переконати суддів у справедливості або хибності позову, тобто до складання певної системи доказів. Найголовнішим джерелом доказів були покази свідків. «В усіх давніх народів, – відмічає С. В. Пахман, – вони вважалися найважливішими і самими загальнозживаними засобами пізнати істину» [18, с. 19]. Позивач за допомогою свідчення «видоків» повинен був підтвердити пред'явлене конкретній особі звинувачення («поклеп»). Саме про них говориться у ст. 40: «...оже ли убюють и, а уже будут людие связана видели...» і в статті 68: «Аже выбьют зуб, а кровь видят у него во рте, а людие вылезут...» [22, с. 67, 68].

У цьому випадку суд мав справу з очевидцями. Їх значення не переходить в роль захисників, вони є просто засобом пізнати фактичну істину. Вони не зацікавлені в результаті процесу і не пов'язані зі сторонами ні як свідки угоди, ні клятвою. У Просторовій редакції міститься вимога, щоб свідки говорили «слово противу слова» з потерпілим.

С. В. Пахман висловив ряд припущень стосовно становлення доказів на Русі і сформулював їх у ряді положень. Відзначається первинність показань свідків, що вважалися важливим і основним

доказом. Удосконалення системи доказів відбувалося під впливом державних засад. Тяжкість доведення лежала не лише на позивачі, але і на відповідачі «за стародавнім нашим правом». Взаємне співвідношення доказів, у застосуванні їх до нашої давньої практики, не було строго визначене. Розглянуті і окремі докази [23].

С. В. Пахман поділяв думку Й. Ф. М. Еверса [24, с. 151] і також вважав, що під словом «свідчення» слід розуміти зовнішні ознаки події злочину – рани, плями крові, сліди володіння чужою річчю і так далі [18, с. 134]. Подібним же чином переведена ця стаття у збірці «Памятники истории русского права»: «... нехай звинувачення, що міститься в публічно представлених (речових) доказах, буде визнано доведеним» [25, с. 11]. В цілому аналіз текстів статей Руської Правди дає змогу зробити висновок про те, що в цьому документі є зародки характерних для епохи феодалізму формальних доказів [26, с. 289].

У вітчизняній історико-правовій традиції не існує єдиної думки щодо згаданого в Руській Правді «ізвода пред 12 человека». Ряд дослідників вважали, що тут описується старовинний спосіб вирішення справи общиною («добрі люди» – общинні судді). Зокрема, такої точки зору дотримувалися М. Д. Іванішев, В. Ф. Владимирський-Буданов, Б. І. Сиромятніков, В. С. Юшков. С. В. Пахман належав до тих вчених (О. М. Ф. Рейц, О. П. Куніцин, М. М. Ковалевський, М. М. Покровський) які вбачали в цих 12 «суд посередників» («третейський»), який утворювався кожного разу тими, що судяться [27, с. 642–643].

Таким чином, можна відзначити, що С. В. Пахман має значні заслуги у розвитку теорії та історії права, зокрема це стосується теорії юридичного позитивізму, характеристики інститутів цивільного права, доказів та доказування за Руською Правдою. Критика та дискусії навколо праць С. В. Пахмана зовсім не применшують його ролі в розвитку права, а лише свідчать про демократизм та плюралізм думок у тодішньому науковому середовищі. Значним є і внесок С. В. Пахмана у поширення юридичних знань. Його праці з цивільного права, як і лекції, які він читав у кількох провідних університетах Російської імперії, користувалися незмінним успіхом серед студентів. В історії Петербурзького університету його діяльність пов'язується із «золотим віком» юридичного факультету, а сам він називається «знаменитим професором» [28]. Проте, на жаль, до цього часу немає комплексного дослідження (дисертації чи монографії), де б повномасштабно розкривався внесок С. В. Пахмана в розвиток теорії та історії права.

Список використаних джерел: 1. Гредескул Н. А. Кафедра гражданского права и гражданского судопроизводства / Н. А. Гредескул // Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. М. П. Чубинского и Д. И. Багаляя. – Харьков : Тип.

- «Печатное дело», 1908. – С. 185–206. **2.** Пахман, Семён Викентьевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Пахман,_Семен_Викентьевич. **3.** Пяткина С. А. Юридический позитивизм в России (Из истории русской буржуазной правовой мысли) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. А. Пяткина. – Л., 1965. – 15 с. **4.** Зорькин В. Д. Позитивистская теория права в России / В. Д. Зорькин. – М. : МГУ, 1978. – 268 с. **5.** Пахман С. В. О современном движении в науке права : речь, произнес. в годовом собр. Юрид. общ. 1882 г. / С. В. Пахман. – СПб. : Тип. Правит. Сената, 1882. – 68 с. **6.** Пахман С. В. К вопросу о предмете и системе русского гражданского уложения / С. В. Пахман // Журнал Гражданского и Уголовного Права. – 1882. – № 8. – С. 202–207. **7.** Муромцев С. А. Что такое догма права? / С. А. Муромцев. – М. : Тип. А. И. Мамонтова и Ко., 1885. – 35 с. **8.** Пахман С. В. История кодификации гражданского права : в 2 т. / Пахман С. В. – СПб. : Тип. П отд-ния собственной Е. И. В. Канцелярии, 1876. – Т. 1. – 482 с.; Т. 2. – 485 с. **9.** Шершеневич Г. Ф. Наука гражданского права в России [Электронный ресурс] / Г. Ф. Шершеневич. Казань : Типо-лит. Имп. ун-та, 1893. – 243 с. – Режим доступа: <http://dop.uchebalegko.ru/docs/index-83734>. **10.** Академия : Кафедра гражданского права : Наиболее известные ученые – цивилисты России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tsud.ru/tsud4/jurist1/civilisti_rossii_5.htm. – Назва з титул. екрана. **11.** Сергеевич В. И. Задачи истории кодификации (по поводу двух томов «Истории кодификации гражданского права» С. В. Пахмана) / В. И. Сергеевич // Вестник Европы. – 1876. – Т. VI (LXII), Кн. 11. – С. 453–478. **12.** Дербин Е. Н. Институт княжеской власти на Руси IX – начала XIII века в дореволюционной отечественной историографии / Е. Н. Дербин. – Ижевск : Издат. дом «Удмурт. ун-т», 2007. – 268 с. **13.** Шевцов В. И. Родовая теория Г. Эверса / В. И. Шевцов // Вопросы историографии и источниковедения славяно-германских отношений. – М. : Наука, 1973. – С. 6–24. **14.** Любавский М. К. Лекции по древней русской истории до конца XVI века [Электронный ресурс] / М. К. Любавский. – 4-е изд. – М. : Лань, 2000. – (Мир культуры, истории, философии). – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-rossii/41.htm>. **15.** Кавелин К. Д. Взгляд на юридический быт древней России / К. Д. Кавелин. – М. : Директ-Медиа, 2011. – 113 с. **16.** Милоков П. Н. Очерки истории исторической науки / П. Н. Милоков. – М. : Наука, 2002. – 540 с. **17.** Шапиро А. Л. Русская историография с древнейших времен до 1917 года / А. Л. Шапиро. – М. : Культура, 1993. – 761 с. **18.** Пахман С. В. О судебных доказательствах по древнему русскому праву, преимущественно гражданскому, в историческом их развитии / С. В. Пахман. – М. : Университет. тип., 1851. – 212 с. **19.** Кочкина Л. М. К проблеме функции «послухов» Новгородской Судной грамоты / Л. М. Кочкина // Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки. – 2012. – № 2 (9). – С. 37–39. **20.** Ступникова Н. Н. Доказательства и процедура доказывания в Древней Руси [Электронный ресурс] / Ступникова Наталья Николаевна // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов.– 2010. – № 3. – Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2010/hist11.html>. **21.** Амплеева Т. Ю. История уголовного судопроизводства в России (IX–XIX вв.) : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Амплеева Татьяна Юрьевна. – М. : МГИМО (У) МИД России, 2009. – 457 с.

22. Русская Правда. Пространная редакция // Российское законодательство X–XX вв. : [тексты и коммент.] : в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – Т. 1. Законодательство Древней Руси / отв. ред. В. Л. Янин. – М. : Юрид. лит., 1984. – 430 с. 23. Новицкий В. А. Теория российского процессуального доказывания и правоприменения [Электронный ресурс] / В. А. Новицкий. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2002. – 584 с. – Режим доступа: <http://www.novizkii2.narod.ru/monog.html>. 24. Эверс И. Ф. Г. Древнейшее русское право в историческом его раскрытии : пер. с нем. / Эверс И. Ф. Г. ; пер. И. Платонов. – СПб. : Тип. Штаба Отд. корп. вн. стражи, 1835. – 447 с. 25. Памятники русского права // Памятники права Киевского государства в X–XII веках / под ред. С. В. Юшкова ; сост. А. А. Зимин. – М. : Госюриздат, 1952. – Вып. 1. – 287 с. 26. Ванявин Д. В. История развития института вещественных доказательств в уголовном процессе России / Д. В. Ванявин // Актуальные проблемы российского права. – 2009. – № 2. – С. 287–293. 27. Чельцов-Бебутов М. А. Курс советского уголовно-процессуального права / М. А. Чельцов-Бебутов. – Т. 1. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. – М. : Юрид. лит., 1957. – 840 с. 28. Золотой век факультета (1863–1919) / С.-Петербург. гос. ун-т, Юрид. фак. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.spbu.ru/AboutFaculty/History/1863_1919.aspx. – Назва з екрана.

Надійшла до редакції 25.07.2013

Головко А. Н., Греченко В. А. С. В. Пахман как теоретик и историк права

Рассмотрены основные этапы научной деятельности С. В. Пахмана, исследован его вклад в разработку различных аспектов теории и истории права, в частности в теорию юридического позитивизма, «теорию родового быта», характеристику институтов гражданского права, концепцию «послухов», доказательств и доказывания по Русской Правде.

Ключевые слова: догма права, гражданское право, свидетели, показания, Русская Правда.

Golovko O. M., Grechenko V. A. S. V. Pakhman as a Theorist and Historian of Law

S. V. Pakhman (1825–1910) is a theorist and historian of Law, well-known teacher, professor of a few leading universities of Russia. His biography and some aspects of his scientific activity were investigated by Holmsteyn, Gredeskul, Shershenevich, Pyatkina, Zorkin, Ampleyeva, Derbin, Stetsiuk. But these researches concerned only some separate aspects of Pakhman's scientific work. Therefore the aim of the authors' article was to analyze the main theoretical views of Pakhman and his development of the history of state and law of Kievan Rus questions.

This article summarizes the life and scientific way of Pakhman. His theoretical views and his contribution in the development of the history of Procedural Law of Kievan Rus period are considered. Pakhman was a prominent representative of legal

positivism. His efforts in legal positivism became the dominant trend in the general Theory of Law and especially in Civil Law. Pakhman contrasted two theories of law, «historical-philosophical» and «legal theory». Pakhman defended two positions which were typical for legal positivism: formalist conception of law and jurisprudence limits by formal dogmatic tasks research. He represented Civil Law as absolutely coherent and closed area regulations, he supported the conventional system of institutions of person family, clothing, binding and inheritance law.

Denying the Germanic influence on Rus Law Pakhman permits a significant and long-term impact of Byzantine Law. He believes that the most important and fundamental system of forensic evidence according to Russian Pravda (Truth) was the witnesses' evidence. Pakhman formulated and substantiated the role of 'poslukhy' in the proceedings of Kievan Rus. The desire to expound further scientific development of the question about the scientific work of Pakhman, the dissertation preparation or monographic research are presented in this theme. The materials of the article can be used during the educational process studying the theme «State and Law of Kyiv Rus», and also in reports preparation, control tasks, diploma works and dissertations.

Keywords: dogma of Law, Civil Law, witnesses, evidence, Russian Pravda (Truth).

